
Uz temu broja: „Marx poslije Marxa (1818-2018)“

Tragom one Marxove misli (11. teza o Feuerbachu) da su filozofi samo različito tumačili svijet a radilo se o tome da se on promijeni, svjedoci smo istinitosti takvog viđenja. Naime, svijet je već do te mjere izložen mijeni kako u političkom tako u ekonomskom, socijalnom i svakom drugom smislu da se opravdano postavlja pitanje njihove ponovne interpretacije, tumačenja i razumijevanja u tim izmijenjenim okolnostima.

Karl Heinrich Marx nije filozof systemske orijentacije i vrlo ga je teško komparirati sa svojim prethodnicima. Neki ga teoretičari smještaju u krug filozofa, drugi smatraju sociologom, treći će – zbog njegovih spisa iz ekonomije – zauzeti stav kako se radi o dobrom teoretičaru ekonomije, četvrti će njegovu misao reducirati na njegov ateistički pogled na svijet, peti će ga označiti ideologom jednog totalitarizma, etc. U svakom slučaju, niko nije ravnodušan na ono što je on zapisao u svojim djelima, jer je Marx, ipak, u cjelini svoga promišljanja filozof, ali takve “vrste” da filozofiju gleda na potpuno drugačiji način u odnosu na savremenike. Kao minuciozni analitičar ondašnje zbilje, posebice društvenih kretanja, Marx vrlo brzo napušta mladohegelijanske ideje jer uviđa kako su pravo, politika, ekonomija i religija zavisne od važećeg ideološkog pogleda na svijet, koji je opet u direktnoj vezi s ekonomskim interesima i klasnom podjelom društva. Svoj misaoni oslonac Marx, nakon raskida s Hegelom, vidi u Feuerbachovim stavovima, posebice u njegovoj materijalističkoj filozofiji, što se očituje u pismu Arnoldu Rugeu iz 1843. godine. U ovom pi-

smu se naslućuje, istina, i razlika između njih dvojice koja je kasnije postala znatno vidljivija, a radi se o Marxovom nezadovoljstvu Feuerbachovim olakim prelaženjem preko političke problematike i svođenjem religije isključivo na njenu antropološku i psihološku dimenziju.

Za razliku od Hegela i Feuerbacha Marx se upušta u šetnju izmijenjenim stazama tražeći od filozofije neke nove uloge koje će, prije svega, biti analogne zahtjevima obespravljenih i neslobodnih. I za Marxa je, kao i za Hegela, ključno pitanje formi ozbiljenja slobode čovjeka. No, Marx zastupa mišljenje kako to nije moguće izvesti oslanjanjem na postojeće društvene sedimente, nego radikalno mijenjajući klasni karakter društvene organizacije. Pristupajući dubljoj analizi povijesnih društvenih uzroka nejednakosti među ljudima, on je tragao za konkretnim razlozima evidentnih antagonizama koji su uočljivi od robovlasništva do kapitalizma. Potrebu ukidanja klasnih nejednakosti i prijelazne uspostave vladavine obespravljenih radničke klase prvi put sugerira u tekstu *Prilog kritici Hegelove filozofije prava*, koji je objavljen u *Njemačko-francuskom godišnjaku* početkom 1844. godine.

U ovom članku, naime, on zadaje jednu sasvim novu ulogu filozofiji, pa „kao što filozofija u proletarijatu nalazi svoje *materijalno* oružje, tako proletarijat u filozofiji nalazi svoje *duhovno* oružje, i čim iskra misli bude temeljito udarila u ovo naivno tlo, izvršit će se emancipacija *Nijemaca u ljude*“. Ovim Marx zagovara „kopernikanski obrat“ u razumijevanju pojma slobode

– takav obrat koji ni na koji način društvene odnose neće ideološki dogmatizirati, a slobodu hegelijanski hipostazirati, nego, uistinu, ozbiljiti je u okvirima realnih društvenih odnosa. Čovjek je kao umno biće i biće prakse, reći će Marx, svojevrsan kompleks društvenih odnosa koji se prelamaju preko njega, odnosno sve njegove strane se životno prepliću, čime je čovjek svestrano i, na prvi pogled, zagonetno biće.

Međutim, Marx uviđa kako su ekonomski odnosi i raspodjela društvenog bogatstva supstancijalni za samo društvo, te se, s tim u vezi, oni reflektiraju na cjelokupan život čovjekov. Konkretnije, ukoliko postoji ekonomska nejednakost na bazi vlasništva, ona, u pravilu, generira eksploatatorske društvene odnose koji, opet, čovjekov život čine alijeniranim. Ekonomsko otuđenje je na taj način osnovica koja producira svako drugo otuđenje. Idući dalje u tom pravcu, Marx dolazi na ideju kako zakone povijesnog razvoja društva ne treba tražiti u sferi idealiteta na kojem su insistirali njegovi savremenici – posebice zagovornici njemačkog klasičnog idealizma – nego, kako to kaže Marx, u „gruboj materijalnoj produkciji na zemlji“. U društveno-ekonomskoj oblasti, to jest u sferi konkretnih odnosa proizvodnje, razmjene i potrošnje dobara, on nalazi osnove protivrječnosti povijesnog razvoja društva i zahtjeve za ozbiljenjem slobode koji su potaknuti društveno-ekonomskom nejednakošću.

S tim u vezi, zahtjevi za slobodom neizostavno „vuku“ povijesne promjene u jednom pravcu – ka konačnom oslobođenju čovjeka i odnosima među ljudima koji neće počivati na njihovim ekonomsko-klasnim razlikama. Iako su ovakve vizije mogućeg društvenog organiziranja uglavnom nazivane utopističkim, valja priznati da su zahtjevi za boljim društvenim položajem uvijek bili u nutrini pojedina. Bio je ovo direktan poticaj da se novim pogledom na povijest Marx i Engels sistematski pozabave u djelu *Njemačka ideologija*. U njemu, naime, nastoje da se razračunaju s osnovama njemačke klasične ideologije koja je, kako kaže Marx, svagda u povijesti tragala za pojmovima, idealitetima i kategorijama.

Udruženje za filozofiju i društveno-humanistička istraživanja Eidos je u Zenici novembra mjeseca održalo međunarodni simpozij *Marx poslije Marxa: dvije stotine godina od rođenja Karla Marxa* koji se kretao upravo u okvirima navedenog. Dva su povoda za to. Jedan je simboličke naravi, a radilo se o obilježavanju dvjestote godišnjice od rođenja Karla Marxa, a drugi je ukazivanje na suštinski značaj ovog teoretičara, kako na polju teorije, tako i u prostoru velikih društvenih promjena tokom dvadesetog stoljeća. U tematskom dijelu ovog broja objavljujemo priloge koji su stigli u redakciju sa održanog simpozija.

Spahija Kozlić